

LA GESTIÓ DEL PATRIMONI ETNOGRÀFIC IMMOBLE AL TRAM IV DEL CANAL SEGARRA-GARRIGUES

8

Martí Picas i Enric Tartera

1. ANTECEDENTS

Aquestes pàgines són fruit del treball que es va presentar al XI Curs d'Arquitectura Popular celebrat al Mas de Bondia l'estiu de 2010. En aquella jornada s'explicà la metodologia de control patrimonial de les obres del tram IV del Canal Segarra-Garrigues i es posà com a exemple les intervencions realitzades en alguns dels elements d'arquitectura popular afectats. Aquestes actuacions foren dutes a terme pels equips d'Iltirta Arqueologia SL amb la col·laboració d'[IN]SITU SCP Gestió Cultural, Patrimoni i Turisme.

Hem dividit en tres parts aquesta síntesi de la nostra presentació per poder fer més comprensible les essències del nostre treball. A continuació us donarem una breu visió de la metodologia emprada, diferències i resultats en els projectes desenvolupats per acabar amb una visió del que creiem que són les oportunitats, possibilitats i apostes de futur que s'obren en aquest camp.

Abans però ens agradaria avançar la nostra visió a l'entorn de l'arquitectura popular per a poder comprendre i copsar el valor real d'aquest patrimoni. Així doncs, creiem més interessant mostrar el patrimoni etnogràfic immoble en el seu context. Sense el seu marc espacial i cultural, l'arquitectura popular resta muda, no s'entén correctament. Cal, doncs, un esforç per intentar

comprendre la importància d'aquestes estructures en el sistema agrari que les va construir. En definitiva, obrir el camp per a comprendre la fotografia.

Estem parlant d'aquelles construccions lligades directament a una activitat agrícola: cabanes, marges de pedra seca, aixoplucs... Especialment totes aquelles vinculades a l'aprofitament de l'aigua, un recurs cabdal als territoris de secà: pous, cadolles, basses, aljubs o reguerons, per posar alguns exemples. Hem tingut l'oportunitat d'actuar sobre molts d'aquests elements en el transcurs de les obres del Canal Segarra-Garrigues. No obstant, també pretenem obrir l'objectiu en aquesta concepció del patrimoni, la qual es vehicula a través del concepte més ampli de paisatge. Aquest patrimoni immoble s'ha d'entendre sobretot a través de l'entorn que l'envolta i l'engloba. Seguim, doncs, aquesta línia de consens ja exposada en diferents ocasions en els propis Cursets d'Estiu d'Arquitectura Popular, sobretot en la 8a edició on es tractà específicament aquesta visió global de l'espai rural. Malgrat tot, ens permetem donar un breu apunt en concordança a aquesta visió paisatgística, i així poder-nos centrar en una posterior descripció més acotada dels casos treballats.

El paisatge va canviant segons els usos requerits en el desenvolupament de les economies locals. Aquest és un procés del que no s'escapa ni el paisatge urbà, ni el paisatge rural. El progrés i el desenvolupament de sistemes més mecanitzats de treball han provocat un accelerament d'aquest procés i canvi. Així doncs, creiem que podem afirmar que en el món rural aquest procés ha deixat un senyal més marcat. Tradicionalment, l'activitat agrícola ha modelat el territori seguint els seus propis dictats: estructurant i organitzant els camps al voltant de les necessitats dels conreus i mitjançant la tecnologia i les matèries primeres a l'abast; amb l'experiència acumulada al llarg de moltes generacions que s'han anat succeint en el mateix entorn; construint les infraestructures necessàries a l'escala dels mitjans disponibles per a millorar els rendiments del treball al camp. Actualment, aquest "saber fer" i aquesta integració amb el territori són en perill d'extinció. L'explotació agropecuària actualment circula per unes vies diferents amb la tecnologia i els mitjans moderns, que han canviat les necessitats i els recursos disponibles per als nostres pagesos. Els nostres pares i avis van viure el final d'un estil de vida que durant segles havia marcat les societats rurals. Aquesta pèrdua no és atribuïble a ningú. Simplement segueix la lògica del capitalisme, la substitució d'un model d'explotació tradicional per un que semblava més eficient. Quan aquestes estructures van perdre el seu valor funcional i econòmic van ser generalment abandonades. Cal ser conscient que l'evolució habitual del procés, la minimització del món que es deixa enrere per veure les oportunitats del nou, no és volguda. Per comprendre aquest procés cal admetre la manca de consciència proteccionista d'aquestes poblacions sobre aquest patrimoni rural. Si nosaltres, els que ens dediquem a la gestió del patrimoni, fins no fa gaire no vam incloure aquests elements en el concepte de patrimoni, com ho havien de fer els pagesos? Davant d'aquesta situació, i el naixement d'una nova consciència envers la protecció d'altres formes de patrimoni, històricament no reconegudes, sorgeixen nous marcs legals que ens permeten poder actuar en la protecció d'aquest bé.

Per contrarestar aquest efecte ha calgut aturar-se un moment, fer un cop d'ull i valorar l'herència rebuda. És doncs aquesta mirada que ens permet descobrir noves oportunitats en aquestes estructures. En el moment en què la societat comença a valorar tots aquests elements pel seu valor patrimonial, l'administració cultural catalana estableix normativament la seva protecció: Llei 9/1993 del Patrimoni cultural català, Llei 2/1993 de Foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural.

Un cop protegit legalment aquest patrimoni, l'oblit d'aquest món sí que ens permet buscar més responsabilitats en la societat actual. L'administració cultural no té els mitjans per a exigir el compliment d'aquesta normativa als propietaris i titulars d'aquest i només excepcionalment actuen en el manteniment d'aquest patrimoni. Per a fer aquesta protecció legal efectiva caldrà l'aparició de noves línies subvencionables encarades a l'estudi i la conservació d'aquests elements singulars del nostre patrimoni etnogràfic. En tot cas, deixem per a les valoracions finals, l'aportació de noves idees en la gestió i dinamització de l'herència del nostre territori.

2. METODOLOGIA

Una obra com el Canal Segarra-Garrigues requereix una vigilància especial pel que respecta

Figura 1. Vista de les obres de construcció del Canal Segarra-Garrigues a Verdú

al patrimoni cultural, ja sigui arqueològic o etnogràfic. Ambdós aspectes es troben igualment protegits per la legislació catalana i aquesta vigilància es concreta en una metodologia de treball dissenyada per a gestionar de manera sistemàtica el repte de la compatibilitat entre aquest patrimoni i la realització de l'obra civil. Amb el Canal Segarra-Garrigues en fase de projecte (2003) va ser realitzada una primera prospecció pel traçat per a cercar-hi elements susceptibles de protecció patrimonial: jaciments arqueològics, elements etnogràfics... Els elements localitzats van ser considerats en el projecte i es va habilitar un pressupost per a gestionar aquests elements patrimonials.

Abans de l'inici de les obres –l'any 2009– es va realitzar una segona prospecció arqueològica superficial, aquest cop realitzada per l'equip d'Iltirta Arqueologia SL, que gestionaria el seguiment del tram IV, que completà un llistat d'elements que serien avaluats segons el seu estat de conservació i el seu valor patrimonial. Es va realitzar per a cada element que tingués valor patrimonial suficient un anàlisi de quins serien els impactes amb què previsiblement es veuria afectat durant el transcurs de les obres i, per a cada element, es van determinar les mesures correctores a emprendre.

Aquestes mesures correctores van des de l'abalisament –en cas que l'element patrimonial estigui als encontorns de les obres i es vulgui evitar que pugui ser afectada accidentalment–, la documentació exhaustiva (plantes, seccions, fotografies) prèvia a la seva destrucció amb l'objectiu de salvaguardar el valor informatiu de les restes ja que es feia impossible conservar-ne el valor patrimonial, i, de manera excepcional, la modificació del projecte per a ser conservades in situ o bé el seu trasllat a un emplaçament nou.

D'ara endavant, exposem uns exemples dels treballs desenvolupats en les obres del Canal Segarra-Garrigues en què es mostren les diferents solucions.

Malauradament, els treballs requerits no van més enllà de la documentació dels elements

afectats i no se n'aborda el treball d'estudi i contextualització. L'àmbit temàtic i geogràfic d'aquest treball diferiria dels criteris de selecció dels elements a caracteritzar i contextualitzar que, en aquest cas, és únicament la seva localització enmig de la traça d'afectació de les obres.

3. EXEMPLES

CAS 1. DOCUMENTACIÓ I ELIMINACIÓ: CABANA DE LES SOCARRADES I ELS POUS DELS HORTS DE LES ROTES (SANT MARTÍ DE MALDÀ).

CABANA DE LES SOCARRADES

Figura 2 Vista de l'emplaçament de la cabana de les Socarrades abans de l'actuació

Figura 3 Vista de l'exterior de la cabana de les Socarrades (Sant Martí de Maldà, l'Urgell)

Ubicació: Sant Martí de Maldà, l'Urgell.

Coordenades UTM: 31N 340425/4604595.

Durada de la intervenció: 2 dies (11 i 12 de març de 2010).

Tipus d'intervenció: Actuació de neteja i documentació exhaustiva de la cabana (registre i documentació fotogràfica, planimètrica i seccions de l'estructura).

Descripció de la intervenció: En primer lloc s'ha dut a terme la neteja amb mitjans mecànics (una retroexcavadora) dels voltants de l'àrea afectada, sempre amb el seguiment d'un arqueòleg. En segon lloc s'ha efectuat la neteja superficial en extensió amb mitjans manuals del conjunt amb l'objectiu de confirmar-ne els límits i documentar l'estructura abans d'iniciar els treballs de documentació i registre del patrimoni etnològic. Posteriorment, s'han realitzat tots els aixecaments topogràfics necessaris per ubicar l'àrea afectada dins la planimetria general de l'obra, obtenir les cotes absolutes i realitzar una planta del conjunt i dues seccions exhaustives (est-oest i nord-sud). Per acabar, s'ha efectuat un treball de documentació fotogràfica detallat del conjunt i de les seves estructures.

Descripció de l'estructura: La cabana de les Socarrades es troba situada en la partida homònima en el terme municipal de Sant Martí de Maldà. L'estructura engloba la cabana de sostre de lloses i una cisterna d'aigua.

oscil·la entre els 60 i 80 cm. La cabana ha estat construïda aprofitant parcialment el desnivell del terreny per consolidar els murs. Les façanes nord i de ponent estan paramentades per ambdues cares; en canvi, la façana de llevant funciona de mur de contenció del marge en la meitat inferior i de la mateixa manera el mur meridional, encara que en menor mesura a causa del pendent. La coberta està feta amb grans lloses que cobreixen tota la superfície sense necessitar cap pilar, les quals descansen directament sobre els murs. Algunes de les lloses i pedres cantoneres de la cabana estan repicades i segurament provenen d'algun antic mas de la vora. Hi ha alguna llinda reaprofitada pel mur. Pel que fa a l'entorn més immediat de la cabana es troba pràcticament cobert per un túmul de terra que sobretot està col·locat a la part sud. L'acumulació de terra, independentment de la seva funció d'aïllament, també permet accedir a la cisterna adossada a la cabana.

A l'interior només hi localitzem dos elements

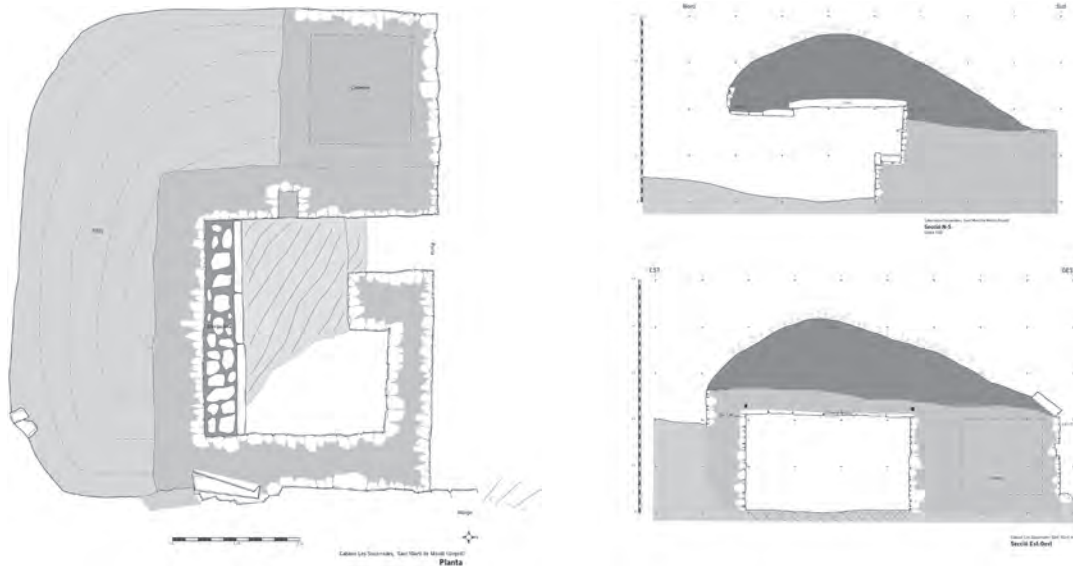

Figura 4 i 5. Planta i seccions de la cabana de les Socarrades (Sant Martí de Maldà, l'Urgell)

Es tracta d'una cabana de petites dimensions de planta rectangular amb una superfície aproximada de 10,2 m² i una alçada màxima de 2,10 m a l'interior. A l'habitació s'hi accedeix a través d'un passadís descendent d'entrada d'aproximadament 1,5 m de distància i una amplada mitjana de 80 cm. L'única obertura a l'exterior és la porta d'entrada. El gruix dels murs

constructius que són una menjadora pel bestiar i un armariet encastat al mur oest de la sala. La menjadora, que ocupa el llarg de tota la paret sud, té una amplada mitjana de 50 cm i 1 m d'alçada. L'armariet encastat és una obertura de 30 cm d'amplada i 40 cm de profunditat i alçada. Cal dir també que l'entrada i la primera meitat de l'habitació ha estat pavimentada per

tal de millorar-ne les condicions d'ús. L'espai en què suposadament es mantindria l'animal s'ha mantingut amb terra per garantir-ne la comoditat.

L'últim element destacat del conjunt és la cisterna. Es tracta d'una cisterna de 4,5 m³ de capacitat a la qual només s'hi pot accedir per una porteta que hi ha a la seva part superior, a la qual s'accedeix rodejant i enfilant-se al túmul de la cabana. L'interior ha estat revestit amb calç. Aquesta estructura està adossada al mur est de la cabana.

POUS DELS HORTS DE LES ROTES

Figura 6. Vista dels pous dels Horts de les Rotes (Sant Martí de Maldà, l'Urgell)

Ubicació: Sant Martí de Maldà, l'Urgell.

Coordenades UTM: 31T 342971/4605976.

Durada de la intervenció: 2 dies (15 i 16 de març de 2010).

Tipus d'intervenció: Actuació de neteja i documentació exhaustiva de la cabana (registre i documentació fotogràfica, planimètrica i seccions de l'estructura).

Descripció de la intervenció: En primer lloc s'ha dut a terme la neteja amb mitjans mecànics (una retroexcavadora) dels voltants de l'àrea afectada –que originalment es trobava envoltada per un mur de tàpia–, sempre amb el seguiment

d'un arqueòleg. En segon lloc s'ha efectuat la neteja superficial en extensió i amb mitjans manuals del conjunt amb l'objectiu de confirmar-ne els límits i documentar l'estructura abans d'iniciar els treballs de documentació i registre del patrimoni etnològic. Posteriorment, s'han realitzat tots els aixecaments topogràfics necessaris per ubicar l'àrea afectada dins la planimetria general de l'obra, obtenir les cotes absolutes i realitzar una planta del conjunt i dues seccions exhaustives (est-oest i nord-sud). Per acabar, s'ha efectuat un treball de documentació fotogràfica detallat del conjunt i de les seves estructures.

POU I:

Descripció de l'estructura: El pou I és el més senzill dels dos pous documentats a la partida dels Horts de les Rotes. També és el que es troba

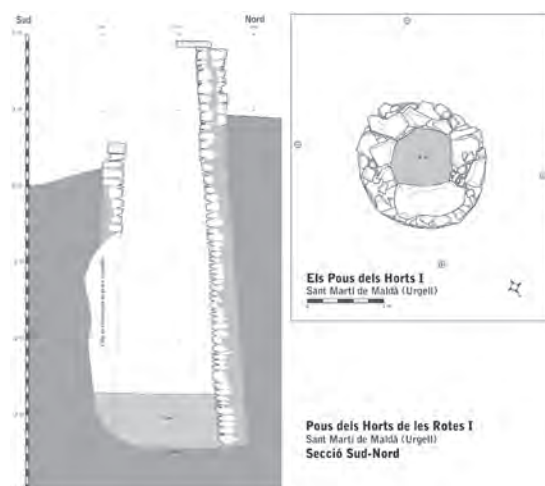

Figura 7. Planta i secció del pou I dels Horts de les Rotes (Sant Martí de Maldà, l'Urgell)

en més mal estat, ja que part del tub interior s'ha esfondrat. El pou és una estructura en tub sense galeria de 5,5 m d'alçada construïda en pedra seca, encara que part del tub que sobresurt del nivell del terra ha estat arrebossat. Del total del tub aproximadament entre 1 i 1,5 m componen l'estructura exterior del pou, la qual està semioberta per poder accedir a la boca per retirar l'aigua. Aquest accés estaria tancat per una petita porta de fusta. De la coberta se'n conserva una llosa, la qual potser seria l'inici d'una falsa cúpula per aproximació. Aquest mur té un gruix mitjà de 40 cm. El diàmetre del pou és de 1,6 m i el tub a nivell d'accés és de 80 cm

aproximadament, La part excavada del pou és de 4 m. i el nivell de l'aigua es localitza als 3,3 m de profunditat. L'estat de conservació del conjunt és força precari, ja que bona part del tub intern s'ha esfondrat i s'ha perdut la meitat de l'estructura exterior, de fet la part que correspondria a l'accés a l'aigua a través d'una porta.

POU II:

Descripció de l'estructura: El pou II és el més complex dels dos pous documentats a la partida dels Horts de les Rotes. També és el que es troba en més bon estat ja que, a part que el

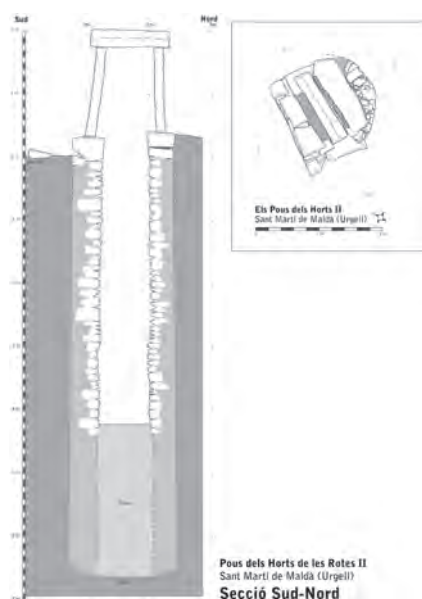

Figura 8. Planta i secció del pou II dels Horts de les Rotes (Sant Martí de Maldà, l'Urgell)

tub interior és pràcticament el doble del Pou I –8,6 m de profunditat–, consta d'una estructura en superfície molt més elaborada i ben conservada. El pou és una estructura en tub de 8,6 m d'alçada construït en pedra seca. La torre d'extracció d'aigua (orientada nord-sud) ha estat construïda amb tres grans blocs de pedra que formen un arquitrau d'on penjaria la politja (no documentada en aquest pou) per recollir l'aigua. Aquesta estaria col·locada al centre del tub. L'arquitrau està format per 3 blocs. Els dos pilars quadrangulars de 1,50 m i 1,4 m respectivament lleugerament inclinats cap a l'interior del pou per donar més solidesa a l'estructura. Ambdós descansen sobre dos grans blocs de pedra. El tercer bloc travesser de 20 cm de costat descansa pel seu vèrtex sobre els pilars. La

meitat est del pou està cobert per una gran llosa coronada per una fila de maons, que eleva l'estructura circular del pou a 40 cm, per sobre de la boca. A la meitat oest trobem una variant morfològica en el brocal del pou, ja que la base de l'estructura externa i la boca, enlloc de ser circular, són quadrades. El brocal és d'entre 1,5 i 2 m en funció del terreny irregular de l'entorn. El diàmetre del pou és de 1,6 m i el diàmetre interior del tub és de 70 cm. Aquest accés estaria tancat per una petita porta de fusta. El mur del tub és de 40 cm de gruix. La profunditat del tub des del punt d'accés és de 6,9 m, i el nivell de l'aigua es localitza als 4,5 m de profunditat. L'estat de conservació del conjunt és bo.

Tant en el cas de la Cabana de les Socarrades i dels Pous dels Horts de les Rotes el seu emplaçament, al bell mig de la traça del Canal Segarra-Garrigues, era incompatible amb la seva conservació. En aquest cas les mesures correctores foren la documentació exhaustiva. D'aquesta manera el valor informatiu de les estructures queda conservat en forma de documentació descriptiva que podria permetre en un futur el seu estudi i contextualització. Les estructures foren destruïdes.

CAS 2. DOCUMENTACIÓ I CANVI DE TRAÇAT: CAMÍ DE LES PEDRES (TÀRREGA) I ALJUB DE LES COMES (VERDÚ)

CAMÍ DE LES PEDRES

Figura 9. Vista del camí de les Pedres (Tàrrega, l'Urgell)

Figura 10. Vista del camí de les Pedres (Tàrraga, l'Urgell)

Ubicació: el Talladell, Tàrraga, l'Urgell.

Coordenades UTM: 31T 347630/4612274.

Durada de la intervenció: 4 dies (el 19 de novembre i del 23 al 25 de novembre de 2009).

Tipus d'intervenció: Actuació de neteja i documentació exhaustiva del camí (registre i documentació fotogràfica, planimètrica i seccions de l'estructura).

Descripció de la intervenció: En primer lloc s'ha dut a terme la neteja amb mitjans mecànics (una retroexcavadora) de l'interior i els voltants l'àrea afectada, sempre amb el seguiment d'un arqueòleg. En segon lloc s'ha efectuat la neteja superficial en extensió i amb mitjans manuals del conjunt amb l'objectiu de confirmar-ne els límits i documentar l'estructura abans d'iniciar els treballs de documentació i registre del patrimoni etnològic. Posteriorment, s'han realitzat tots els aixecaments topogràfics necessaris per ubicar l'àrea afectada dins la planimetria general de l'obra, obtenir les cotes absolutes i realitzar una planta del conjunt i varies seccions exhaustives. Per acabar, s'ha efectuat un treball de documentació fotogràfica detallat del conjunt i de les seves estructures.

Descripció de l'estructura: Es tracta d'un antic camí orientat en direcció sud-oest/nord-est,

definit per dos marges i es conserva al llarg d'uns 150 m. La seva amplada oscil·la entre els 2 i 3 m i els murs que el delimiten es conserven puntualment al nord-oest amb més de 3 m d'elevació. El camí discorre a una cota inferior dels camps actuals i l'espai de circulació fa pendent en direcció nord-est cap a una petita vall ubicada al sud-est del poble del Talladell. A més, la base del camí és la roca natural esglaonada en tot un seguit de betes geològiques.

Quant als marges que delimiten el camí, els paraments són construïts en terrassa i amb pedra seca. En els punts on conflueixen les espones orientades en sentit est-oest amb els marges del camí a l'oest, es poden apreciar la superposició dels dos paraments, amb un canvi en l'aparell en pedra (més gran i regular en la base de les espones laterals). Així mateix, s'han detectat dos possibles amagatalls a banda i banda de les parets del camí, un tapiat a l'est i l'altre més dubtós i degradat a la banda oest. Finalment cal destacar l'existència de les restes d'un tancat adossat a la paret est del camí, tot aprofitant un angle del parament.

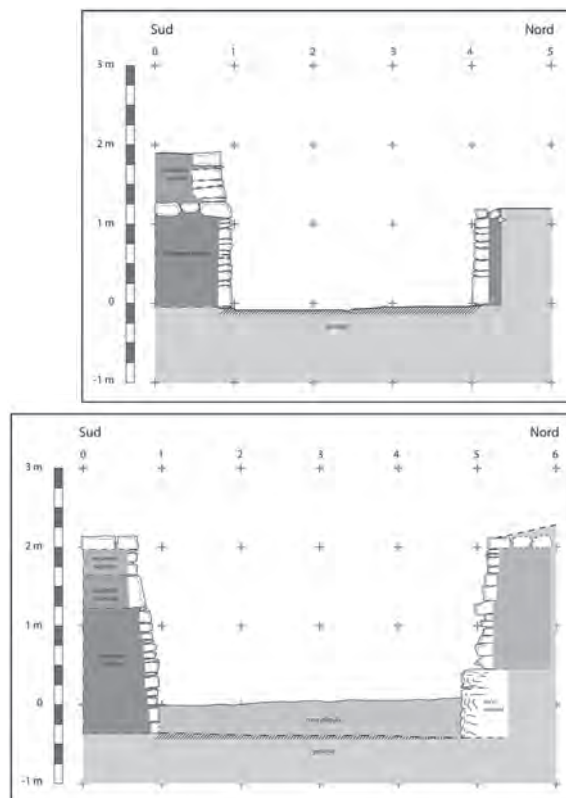

Figura 11. Seccions del camí de les Pedres (Tàrraga, l'Urgell)

D'entrada, i sense més evidències que els testimonis locals i la morfologia de les restes, la cronologia del camí, les espones i el tancat és moderna o contemporània i deu correspondre a l'antic camí que duia a les pedreres del Talladell.

ALJUB DE LES COMES (Figura 12)

Figura 12. Vista de l'aljub de les Comes (Verdú, l'Urgell)

Ubicació: Verdú, l'Urgell.

Coordenades UTM: 31T 340541/460478.

Durada de la intervenció: 4 dies (el 19 de novembre i del 24 al 26 de novembre de 2009).

Tipus d'intervenció: Actuació de neteja i documentació exhaustiva de la cabana (registre i documentació fotogràfica, planimètrica i seccions de l'estructura).

Descripció de la intervenció: En primer lloc s'ha dut a terme la neteja amb mitjans mecànics (una retroexcavadora) dels voltants de l'àrea afectada, sempre amb el seguiment d'un arqueòleg. En segon lloc s'ha efectuat la neteja superficial en extensió i amb mitjans manuals del conjunt amb l'objectiu de confirmar-ne els límits i documentar l'estructura abans d'iniciar els treballs de documentació i registre del patrimoni etnològic. Posteriorment, s'han realitzat tots els aixecaments topogràfics necessaris per ubicar l'àrea afectada dins la planimetria general de l'obra, obtenir les cotes absolutes i realitzar

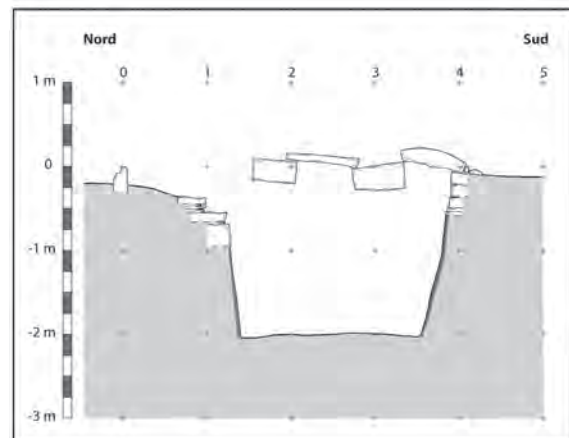
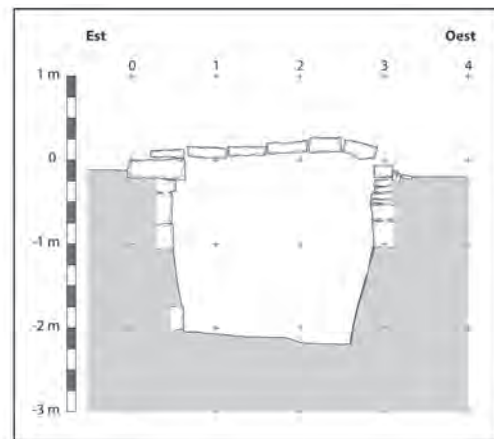
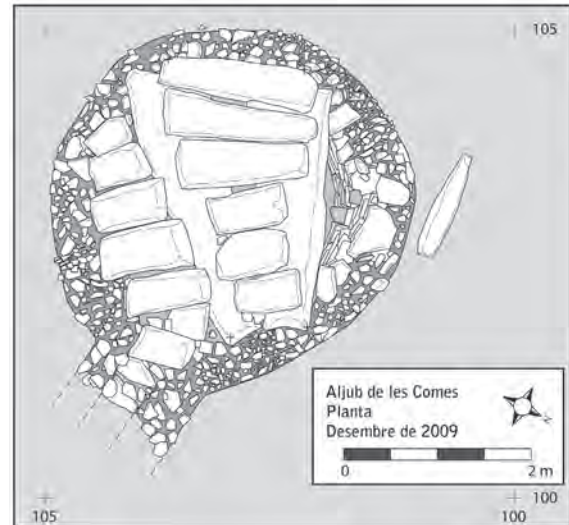

Figura 13 i 14. Planta i seccions de l'aljub de les Comes (Verdú, l'Urgell)

una planta del conjunt i dues seccions exhaustives. Per acabar, s'ha efectuat un treball de documentació fotogràfica detallat del conjunt i de les seves estructures.

Descripció de l'estructura: L'aljub del camí de les Comes és un antic dipòsit de recollida de les aigües pluvials excavat al subsòl, al co-

stat d'un camí veïnal. Es tracta d'un dipòsit de secció cilíndrica, de 2 m de fondària per 2 m de diàmetre, per tant amb una capacitat de 8 m³. La seva factura és realment interessant: un interior completament paramentat i arrebossat amb morter, una base excavada directament a la roca, un accés construït amb graons de pedra i una coberta formada per lloses de grans dimensions entrecruades. A més, a l'oest de l'aljub es conserven encara les restes d'una canalització de secció rectangular que desaiguava a l'interior del dipòsit i que permet observar com es recollia l'aigua de pluja i, tal vegada, potser també l'aigua provinent d'una altra canalització antiga i propera.

Una de les coses que més monumentalitat dóna a l'estructura és la cobertura, composta per dues lloses de dimensions enormes (entre 1,8 i 2 m de llargada, uns 50 cm d'amplada i 30 cm de gruix) disposades sobre la boca de l'aljub en forma de V que funcionen com a bigues, tot sostenint dues files de 6 lloses més petites cadascuna i disposades transversalment.

Tot el pes de l'enllosat reposa sobre la corona del mur cilíndric del dipòsit, construït amb un aparell més petit que el descrit a la coberta. És en aquest mur, en concret a la banda nord, on trobem l'accés a l'interior de la cisterna: una obertura en forma de mitja lluna (d'uns 50 cm en la part més ampla) i 3 graons construïts a la paret que faciliten l'entrada i la sortida al receptacle. Davant l'accés apareix clavada a terra una llosa de mida similar a les emprades en la coberta i que per dimensions coincideix amb l'obertura de l'accés, motiu que porta a pensar que segurament es tractaria de la llosa que el cobria habitualment.

En definitiva, per les seves característiques monumentals, així com per l'excel·lent estat de conservació, podem afirmar que es tracta d'un dels elements més interessants de patrimoni etnològic documentat en el tram IV del Canal Segarra-Garrigues.

Pel que respecta a l'aljub de les Comes i al camí murat de les Pedres, la seva situació fora de l'eix

central de la traça del canal en feu possible la conservació gràcies a la modificació puntual de les afectacions en els punts de localització. La predisposició tant de la empresa promotora (Acuaebro) com de la empresa constructora (UTE Corb) van fer desplaçar uns metres el vial de reposició de serveis que afectava l'aljub així com el desguàs que afectava el camí de les Pedres.

CAS 3. DOCUMENTACIÓ I TRASLLAT: CABANA DE CORRAL NOU (VERDÚ).

Ubicació: Verdú, l'Urgell.

Coordenades UTM: 31T 342159/4605950

Durada de la intervenció:

Documentació i desmuntatge: 4 dies (28-31 de desembre de 2009)

Remuntatge: 30 dies (10 gener-18 febrer de 2011)

Tipus d'intervenció: Actuació de neteja i documentació exhaustiva de la cabana (registre i documentació fotogràfica, planimètrica i seccions de l'estructura). Realització de calcs i

Figura 15. Vista de la cabana de Corral Nou (Verdú, l'Urgell)

Figura 16. Vista de l'interior de la cabana de Corral Nou

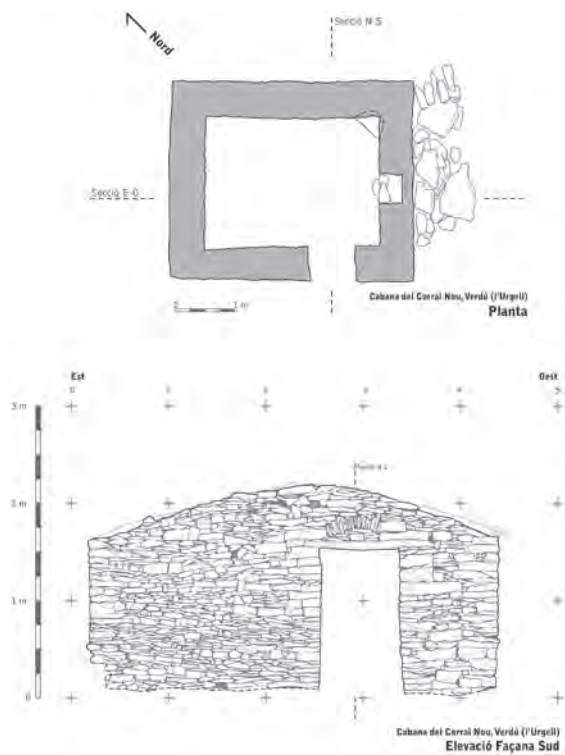

Figura 17. Planta i elevació de la façana de la cabana de Corral Nou (Verdú, l'Urgell)

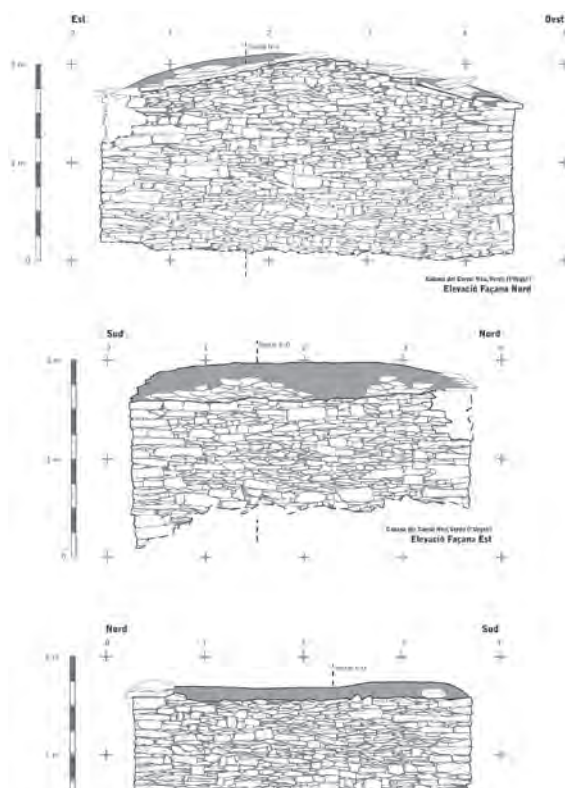

Figura 18. Elevacions de la cabana de Corral Nou (Verdú, l'Urgell) motlles en poliuretà expandit per permetre el seu remuntatge. Desmuntatge i remuntatge en un nou emplaçament.

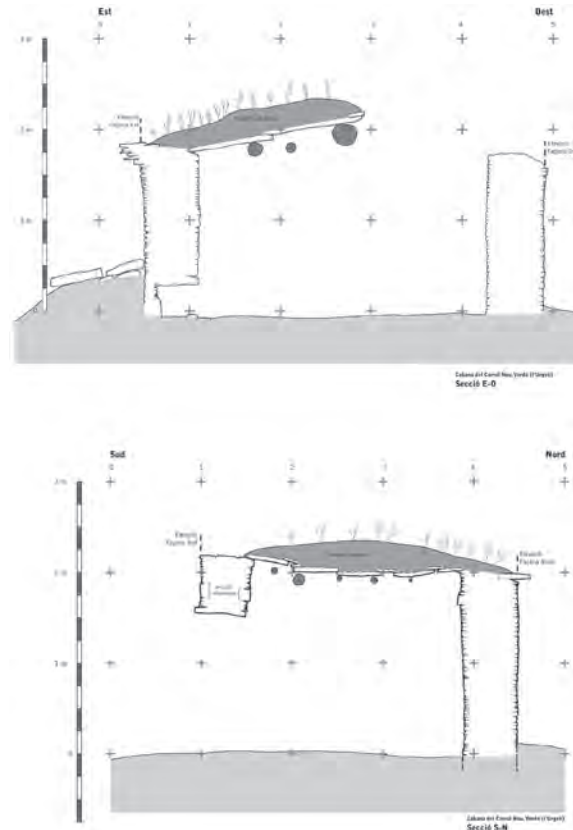

Figura 19. Seccions de la cabana de Corral Nou (Verdú, l'Urgell)

Descripció de l'estructura: La cabana del Corral Nou és una cabana quadrangular de pedra seca, amb sostre enllosat (parcialment ensorrat), suportat per bigues molt irregulars (troncs d'ametllers o similars) i cobert per una capa de terra i vegetació. La cronologia és moderna i, actualment, es trobava en desús. L'estructura està orientada amb la porta a migdia i l'espai

Figura 20 Detall del calc realitzat per a permetre el remuntatge de la cabana de Corral Nou (Verdú, l'Urgell)

d'ús interior és de poc més de 7 m². No consta de cap més obertura que la porta. El gruix dels murs oscil·la entorn als 60 cm a les 4 parets de l'estructura. L'aparell és irregular amb petites filades horitzontals de pedra calcària alternades amb alguns blocs grans de pedra sense treballar. La coberta és a dues vessants, tot i que molt plana i arrodonida, i en destaquen les grans lloses que s'han utilitzat per al tancament. El contacte entre coberta i mur queda rematat per un conjunt de lloses entrelaçades que alhora donen solidesa a l'estructura i sobresurten de la línia del mur a efectes de voladís de la coberta. L'entrada d'uns 1'5 m d'alçada està coberta per una gran llosa irregular com a llinda i un petit arc de descàrrega sobre la mateixa. L'arc està realitzat amb lloses disposades verticalment. A l'interior de la cabana trobem únicament 2 elements destacats. Es tracta d'un petit armari encastat al mur est a l'alçada del paviment i un prestatge raconer a l'angle nord-est. L'armari (50x40x32 cm) està format per una gran pedra rectangular que li fa de llinda, amb una llosa de fons, la base és de terra, i consta de tres llosetes a la part de davant per evitar el foradament del terreny massa tou. Pel que fa al prestatge raconer, a mode de fornícula, està constituït per una llosa com a base i l'angle ha estat rematat de forma arrodonida. Ambdós elements es troben en molt bon estat de conservació.

Finalment, cal esmentar que a l'interior de la cabana s'han pogut documentar alguns detalls que ajuden a contextualitzar el seu ús: un parell de tronquets de fusta encastats al mur est que sobresurten aproximadament uns 10 cm es podrien interpretar com a penjadors; altres tres, alineats a la paret nord i enrasats, haurien estat la base per a un prestatge de fusta. A tall de curiositat, s'ha ubicat just al costat de la porta d'entrada (per motius de llum) esgrafiat en una pedra, un dels jocs populars de tauler més elemental i estès: el 3 en ratlla, també conegut a País Valencià i Balears com a "marro" o "molí de tres".

Aquesta intervenció fou la més complexa dels tres casos analitzats en aquest document, sobretot perquè fou la que presentava un objectiu

Figura 21 Vista del remuntatge en curs de la cabana de Corral Nou (Verdú, l'Urgell)

Figura 22 Vista de la cabana de Corral Nou un cop remuntada en el seu nou emplaçament (Verdú, l'Urgell)

Figura 23 Vista frontal de la cabana de Corral Nou un cop remuntada en el seu nou emplaçament (Verdú, l'Urgell)

més ambiciós, la recuperació de la cabana en un nou emplaçament. Així doncs es requerí tres accions clarament diferenciades: neteja, un treball d'estudi i documentació molt més exhaustiu i un desmuntatge acurat que en permetés la reconstrucció.

En primer lloc, calgué netejar els voltants i l'interior de la cabana, ja que l'abandó n'havia alterat força la fisonomia. Un cop neta i delimitada tota l'estructura s'inicià el procés de documentació i registre, que es van centrar

sobretot en els aixecaments topogràfics, el registre fotogràfic, el dibuix de la planta i seccions (nord-sud i est-oest), i un registre fotogràfic de les façanes. Aquest últim element de registre era necessari de cara a afrontar el futur alçat i garantir-ne el rigor. A més a més, i com a mesures complementàries, s'incloué la participació de la restauradora Laia Abelló, qui documentà, registrà i numerà a través de calcs els arcs i carreus de la porta d'entrada, així com la fabricació d'un motlle de poliuretà expandit del prestatge cantoner.

La segona fase del projecte s'activà amb el desmuntatge, trasllat i emmagatzematge a l'espera de la futura reconstrucció de la cabana. El desmuntatge s'inicià retirant tota la coberta de terra, lloses i bigues que es mantenien dempeus. Tots els materials originals que es van poder conservar (lloses, bigues en bon estat) es van preservar i classificar degudament per tal que fossin fàcilment identificables en el moment de la reconstrucció. Un cop retirada la coberta, es desmuntà l'alçat de les tres façanes nord, est i oest. El parament del mur es caracteritzava per pedra calcària de dimensions força petites amb l'agreujant que les més grans es fragmentaven fàcilment. Tota aquesta pedra també es traslladà al magatzem per ser reutilitzada altre cop en l'alçat. Un cop retirades les tres parets, es va desmuntar amb més cura la façana sud, que incloïa la porta. En aquest cas s'aïllaren les pedres dels arcs de descàrrega de la porta (interior i exterior per separat) i tots aquells carreus de major dimensió que formaven part dels brancals de la porta, que prèviament havien estat numerats. Val a dir que les pedres de la lleixa i l'armariet del mur est també foren agrupades per tal de restituir fidelment aquestes estructures.

Un cop tots els materials van estar degudament inventariats i empaquetats en palets de transport, el trasllat de les restes s'efectuà amb un camió-ploma les quals foren dipositades en un magatzem municipal de Verdú a l'espera de la seva restitució.

No va ser fins el gener de 2011 que finalment va ser possible la reconstrucció de la cabana

en un nou emplaçament. Després de considerar diferents propostes, es va decidir refer la cabana enmig del parc urbà que hi ha entre les escoles i el complex esportiu de Verdú. Aquesta localització permetia la seva visita de manera còmoda. Per a la reconstrucció es van emprar les tècniques tradicionals amb l'única concessió d'emprar el morter de calç al reble dels murs sense que aquest fos visible des de l'exterior. Les bigues foren substituïdes per troncs nous ja que els vells es trobaven en molt males condicions. El projecte constructiu va ser supervisat per l'arquitecte Antoni Martí. Les tasques de col·locació de pedra van ser dutes a terme per en Joan Moyà Navès d'Arbeca amb la col·laboració del Xavier Ulled Beltran.

CONCLUSIONS

Entenem que la recuperació dels elements patrimonials, i en especial l'arquitectura popular que configuren el nostre paisatge, ha de servir no tan sols per a protegir aquest patrimoni, sinó també per a dignificar l'entorn que l'acull. L'abandó d'unes activitats econòmiques, va provocar també l'abandó d'una cultura pròpia de gestió de l'espai agrari. Com a resultat d'això observem un paisatge rural en molts casos desendreçat, donant una imatge de decadència de molts espais rurals del nostre territori. Actuar en l'arquitectura popular és fer-ho també en el paisatge.

Cal dignificar i tornar l'esplendor a aquest paisatge. En aquest sentit, cal destacar el paper que durant molts anys han executat i executen persones i associacions –com la dels Amics de l'Arquitectura Popular– en la defensa, recuperació, catalogació, estudi i posada en valor d'aquest patrimoni.

El treball i les actuacions d'aquests col·lectius i estudiosos han estat cabdals sobretot quan des de les institucions competents o des del món acadèmic se'n relativitzava el valor i la significació. S'ha de fer entendre que aquest paisatge ha d'adquirir uns nous usos que, de manera sostenible, ajudin aquestes poblacions

locals a dinamitzar les seves economies mitjançant activitats que generin visitants. Una oferta diferent de turisme, en la cerca de gaudi del paisatge, així com noves experiències, que en resum és el que desitja el visitant. Tenim clar, doncs, que un turisme de proximitat, ha de poder complementar l'economia local basada en l'agricultura i la ramaderia. No plantegem grans projectes, ni grans inversions, simplement actuacions de conservació i restauració dels elements del territori rural. Un paisatge ben endreçat convida a entrar-hi i a realitzar-hi activitats. Rutes BTT, equitació, passejades, turisme cultural... i moltes més que poden generar oportunitat i desenvolupament local. En definitiva, actuar en el paisatge significa actuar en les economies locals, que en la majoria d'indrets de secà progressivament van perdent dinamisme. D'aquesta manera es promou l'economia local, i també es reforça l'autoestima.

Però aquest camí no és fàcil, i cal la implicació de tots els agents del territori, des de les administracions als propietaris. Els diferents interessos particulars frenen als interessos col·lectius, essent el principal problema per al desenvolupament d'una gestió integral del paisatge.

En resum, creiem que projectes sostenibles basats en la participació social (o ciutadana) de tots els agents implicats en el territori, a la llarga, poden generar la creació de societats rurals més cohesionades des del punta de vista social, econòmic, cultural i –per què no– territorial. Com a resultat tindrem una societat enfortida i un paisatge de qualitat per gaudir-lo.

BIBLIOGRAFIA

Llistat de de figures

- Fig1. Vista de les obres de construcció del Canal Segarra-Garrigues a Verdú
- Fig2 Vista de la cabana de les Socarrades abans de l'actuació.
- Fig3 Vista de l'exterior de la cabana de les Socarrades (Sant Martí de Maldà)
- Fig4. Planta de la cabana de les Socarrades (Sant Martí de Maldà)
- Fig5. Seccions de la cabana de les Socarrades (Sant Martí de Maldà)
- Fig6. Vista dels pous dels Horts de les Rotes (Sant Martí de Maldà)
- Fig7. Planta i secció del pou I dels Horts de les Rotes (Sant Martí de Maldà)
- Fig8. Planta i secció del pou II dels Horts de les Rotes (Sant Martí de Maldà)
- Fig9 Vista del camí de les Pedres (Tàrrega)
- Fig10 Vista del camí de les Pedres (Tàrrega)
- Fig11 Seccions del camí de les Pedres (Tàrrega)
- Fig12 Vista de l'aljub de les Comes(Verdú)
- Fig13 Planta de l'aljub de les Comes(Verdú)
- Fig14 Seccions de l'aljub de les Comes(Verdú)
- Fig15 Vista de la cabana de Corral Nou (Verdú)
- Fig16 Vista de l'interior de la cabana de Corral Nou (Verdú)
- Fig17 Planta i elevació de la façana de la cabana de Corral Nou (Verdú)
- Fig18 Elevacions de la cabana de Corral Nou (Verdú)
- Fig19 Seccions de la cabana de Corral Nou (Verdú)
- Fig20 Detall del calc realitzat pel remuntatge de la cabana de Corral Nou (Verdú)
- Fig21 Vista del remuntatge en curs de la cabana de Corral Nou (Verdú)
- Fig22 Vista de la cabana de Corral Nou un cop remuntada en el seu nou emplaçament (Verdú)
- Fig23 Vista frontal de la cabana de Corral Nou un cop remuntada en el seu nou emplaçament (Verdú)